

תענית כה

משה שווערד

1. ילקוט ישעיהו

הנאת אכילה, משא"כ במעשה דנימטו כשוריק
הויה הנאה חיצונית, ולא עוד אלא דהנס הוא
במכשירין של ההנאה, כי ההנאה היא בתקרה,
ואילו הכשורי הם מעמידין על התקרה, ולכן לא
חש בזה משום הנאת מעשה נסים. ועוד דגבי
חלא, לא היה במעשה הנס קידוש ד', דאין
העולם רואין ויודעין שזה החלא נהפך לקמת,
ורק רב מרי בכוח קדושתו שזכה לראות הנס,
אבל כאן נעשה קידוש ד' דנראה הנס לעיני כל,
וכיון דנעשה בנס קידוש ד' שרי ליהנות
ממעשה נס הזה. ובמעשה דחומץ שדלק לא
נהנו, דהם לא הוצרכו לנר זה בשבת, דהרי זה
הדליקה בתו, ובודאי אשתו של רחב"ד גם היא
הדליקה נר, והיו אוכלין לאור נרה של אשתו,
את"ד.

ולפי"ן יתורץ קושיית מהר"י עמדין, דלא נהנו
מזה הנר של נס בשב"ק (וע"ע מש"כ
ברש"י), ולכן נמי במוצש"ק הדליקו ממנו נר
להבדלה, ולא ברכו על אותו הנר, היינו כי לא
רצו ליהנות ממעשה נסים. אבל במה שהדליקו
בוזה נר אחר, אפשר דאין זה כ"כ הנאה ואין
לחוש לכך.

משום כיסופא וכו'. אפשר שהיה לה ג"כ מעט
קמח בכד, כעין מ"ש בצרפתית, וכן
באשת עובדיהו, והיתה נותנתו בתנור, באופן
שהיה מקום לברכה לחול עליו, וכה"ג מותר
ליהנות ממנו, כמ"ש באליהו ז"ל ובצרפתית
ובנה ובאשת הנביא. וכן הדבר בחומץ דבסמוך,
שהיו מותרין ליהנות מהנר שדלק בנס, שכל זה
נס בידי אדם, והרי זה כענין שריפא אלישע מי
יריחו, ואינו דומה לזההוא דלעיל (כד, ב) דמייתו
מלאכי השרת קמחא דסמידא, לאי בריה בידי
שמים הוה, ולא הבינותי מ"ש בפרש"י בנר
דחומץ, דהלא עכ"פ בשבת נהנו ממנו, אלא
מ"ש שהביאו ממנו אור להבדלה, אנשים אחרים
שכיניו הוצרכו לכך והביאו ממנו. מהר"י עמדין.
וכן יובן הנס ד'איכו נימטו כשוריק' (דבסמוך),
שהיה מקום לברכה לחול.
ובכן יהודע כתב: דלעיל גבי חלא שנהפך
לקמת, הוי הנאה הנכנסת לגוף, דהיא

2. מהרש"א על תענית דף כה/א

להביא מרדה נכנסה מפני כו'. עיין פי' רש"י נראה פירוש לפירושו דר"ל דמפני שמלומדת בנסים הוא הטעם למה לה כלל מרדה
בבית כיון שלא היה לה כלום לאפות וקאמר מפני שמלומדת בנסים ולכן היה לה אגנא שלא תצטרך לשאול משכנותיה ודקאמר
דחזא אגנא מלא ליישה כו' אפשר שלא היה לה אגנא בבית אלא דכל זה בנס היה שלא תרגיש חברתה שאין כאן אגנא ולישה אבל
במרדה גופא משמע דבלאו הנס היה אלא שהיה לה בחדרה:

3. מהרש"א על תענית דף כה/א

חד כרעא דפתורא כו'. נראה הרמז בזה כמ"ש בג' עמודי עולם על התורה ועל העבודה ועל גמ"ח העולם עומד דבשביל אלו ג'
עמודים נברא העולם כדי שיזכה בהן לעוה"ב ואלו הן ג' כרעי ורגלא דפתורא שיהיה לצדיקים לעתיד בשכרן הטוב ואמר דבעי
רחמי ליתן לו משכרו בעוה"ז ויהבו ליה חד כרעא דהיינו שכר התפלה שהיא העבודה שהיה מתפלל עכשיו והיה רגיל להתפלל כן
על כל צרה שלא תבא כמפורש בכמה דוכתין ואחזו ליה בחלמו שיהיה חסר בעוה"ב מזה הכרעא שהוא שכר התפלה והעבודה:

4. ספר בניהו בן יהודע על תענית דף כה/א

יהבו ליה חד כרעא דפתורא דדהבא. ... ובזה מובן בס"ד שפיר הטעם שנתנו לו כרעא דדהבא, לרמוז לו שאל יתרעם על דוחק
הפרנסה שהיה לו, כי דבר זה נעשה לו מסיבת העדר הבנים בגלגול הקודם, והבנים מכונים בשם כרעא כמו שאמרו רבותינו ז"ל
ברא כרעא דאבוהי, ויש בזה סוד כנזכר בדברי רבנו ז"ל. והנה ודאי בגלגול זה זכה לבנים, דאיתא בסדר הדורות בשם יוחסין
דרבי חנינא בר חמא היה בן בנו של רבי חנינא בן דוסא, זכותם יגן בעדינו אמן כן יהי רצון. ומה שהראו לאשתו בחלום דחסר
שולחנם רגל אחת, לפי הטעם שכתבתי לעיל דעניותו עשתה חסד גדול עם כל העולם, דעל ידי כך היה נעשה הברחה לשפע
הפרנסה של העולם מן המקטרגים, כשהיה יורד תוך שביל שלו, נמצא לפי זה היה מקיים רבי חנינא בן דוסא רגל של גמילות
חסדים יותר מן הכל, שהיה עושה חסד עם עשירים ועם עניים, בירידת השפע שלהם תוך שביל שלו, ועתה שנתעשר נתבטלה
ההברחה, ונמצא בטלה רגל הגמילות חסדים שהיה לו, ולכן הראו להם שלחן חסר רגל אחת:

5. מהרש"א על תענית דף כה/א

בעי רחמי כו'. ושקלוהו שיהיה לו שכרו משלם בעוה"ב. ואמר גדול נס כו' דמשקל לא שקלי כו'. והוא כענין שאמרו פרק במה בהמה מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בו כו' ע"ש:

6. שערם מצויינים בהלכה

גמירי דמיהב יהבי מישקל לא שקלי. פי' דמן השמים נותנים ולא מקבלים בחזרה. והמקור להא דאמר "גמירי" דהיינו דנהגו כן בשמים, ראיתי בספר בינת יששכר [להגה"ק ר' יששכר בער מהמבורג] משום דמצינו במעשה העגל (תשא לב) "ויפן משה וירד... וירא את העגל ומתולות וישבר אותם תחת ההר", ואמרו חז"ל (שבת פז.) דהקב"ה הסכים על ידו ואמר לו יישר כח ששברת, ותמוה למה לא נטל הקב"ה הלוחות בחזרה, ולא היה צריך ללוחות אחרונות, אלא ודאי דבשמים מיהב יהיב מישקל לא שקלי. ונ"ל עור ראיה דמצינו בפ' המן (בשלח טז-ד) "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים... וילקטו אותו בבקר בבקר... וחס השמש ונמס", ולמה לא חזרו לשמים מה שנשאר, אלא ודאי כנ"ל.

7. מהרש"א על תענית דף כה/א

היה דולק כל היום כו'. לא היה צריך לה לדלוק אלא כליל שבת משום שלום בית אבל היה דולק כל היום לפרסם הנס לרבים ביום גם שבאו להדליק ממנו נר למצות הבדלה:

8. ספר בניהו בן יהודע על תענית דף כה/א

שם אמר לה בתי מאי אכפת לך מי שאמר לשמן וידלוק יאמר לחומץ וידלוק. קשה איך אומר לה מאי אכפת לך, והלא אין נהניו ממעשה נסים, דאפילו על נר חנוכה אמרו אסור להנות ממנו וכל שכן זה. ודוחק לומר משום דהנאת הנר כליל שבת מצוה, ולהכי שרי. ונראה לי בס"ד כי הם לא היו צריכין לאותו הנר בשבת, כי זה הדליקה בתו, ובודאי אשתו דר' חנינא בן דוסא גם היא הדליקה נר, והיו אוכלים לנר אשתו דר' חנינא בן דוסא. ובזה ניחא לן לתרץ דקדוק אחר, דקאמר היה דולק עד שנטלו ממנו אור להבדלה, דמשמע שהדליקו נר אחר ממנו כדי להבדיל לאורו, וקשה אמאי לא הבדילו על נר זה עצמו, אך כפי האמור ניחא דזה היה מעשה נס, וקיימא לן אין מברכין על הנר במוצאי שבת עד שיאותו לאורו, ואין נהניו ממעשה נסים, לכך הדליקו נר אחר ממנו וברכו על נר השני, דכהאי גוונא אין לחוש להנאת מעשה נסים:

ברם יש לדקדק במאמר זה כמה דקדוקים, אמאי ראה אותה עציבה, דהא ודאי עד שהרגיש בפניה שהיתה עצבת, ועד ששאל והחזירה לו תשובה שנתחלף לה השמן בחומץ, ועד שאמר לה מי שאמר לשמן וכו', עברו כמה רגעים שכבר הדליק החומץ, וא"כ התחיל הנס, דהחומץ לא ידליק אפילו חצי רגע ומה גם דודאי שפכה החומץ על גוף הפתילה, וכיון שהיתה שרויה בחומץ לא תדליק כלל, וכיון דנדלקה א"כ ראתה הנס ואמאי נעצבה. ועוד יש להקשות למה האריך להזכיר חלוקת השמן, די לומר מאי אכפת לך הקב"ה יאמר לחומץ וידליק. ועוד למה הוצרך הנס להיות גדול כל כך, שישאר דולק עד מוצאי שבת. ועוד הלא הם היו מלומדים בניסים, וכמו שאמרו על אשתו שאף היא להביא מרדה נכנסה, ואמאי עציבת. ונראה לי בס"ד דאמרו רז"ל אם עושיין לאדם נס מנכין לו מזכותיו, ובודאי לפי גודל הנס כן יהיה ניכוי הזכות יותר. גם ידוע ששם הוי"ה ברוך הוא פועל למעלה מן הטבע, ומצידו אין הפרש בין דבר טבעי לדבר שאינו טבעי, וכמו שכתב הרב בינה לעיתים על פסוק [תהלים קי"ח כ"ג] מאת ה' היתה זאת, כלומר דבר הווה ורגיל אף על פי שהוא הפך הטבע, ורק היא נפלאת בעינינו אנחנו התחתונים, אבל שם אלקים הוא פועל בטבע דוקא, לכן אלקים עולה מספר הטבע, וכנזכר בספרי המפרשים ז"ל. ובזה תבין הטעם שיש כמה צדיקים שנעשה להם נסים תמיד שהם הפך הטבע, ולפי הכלל הנזכר דבנס מנכין מזכותיו א"כ אפסדו טובא, ואיך יתכן, ברם הענין הוא דאותם צדיקים הקב"ה יתנהג עמהם בשם הוי"ה, ששם אין הפרש בין

טבע ללא טבע, והכל חשיב כדבר ההווה ורגיל, וכמו שכתב בינה לעתים ז"ל על פסוק מאת ה' היתה זאת, ולכן אין מנכין מזכיותם כלום, דאין זה חשוב לגבי דידם נס אלא כדבר טבעי ורגיל, אבל מה שאמרו מנכין מזכיותיו הוא לאדם שהשפעתו והנהגתו ע"י אותיות שם אלקים, דאז כל דבר שהוא הפך הטבע חשוב נס, ולכן בתו של ר' חנינא בן דוסא היתה עצבה, כי היא ראתה שכבר נעשה הנס שהדליק החומץ, ונעצבה כי אמרה מי יודע כמה זכיות ינכו לי בעבור נס פלאי כזה, ואמר לה אביה מאי אכפת לך, דאצלינו לא יש ניכוי זכות, כי הנהגתינו היא ע"י שם הוי"ה ברוך הוא, ששם אין הפרש בין טבע ללא טבע, כי לגבי דידן מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק, שהדלקת החומץ לגבי דידן חשיבה כמו הדלקת השמן, מאחר שהשפעתנו והנהגתינו היא באותיות שם הוי"ה דוקא, ולא בשם אלקים, וא"כ מאי אכפת לך ממעשה נסים הכל שוה: ובזה ניחא שהיה מדליק עד מוצאי שבת, והיינו להורות לה מן השמים, דבעבור זה הנס לא יחסר לה כלום מן זכיותיה, דאם נחסר למה הדליק ביום ללא צורך, והלא כפי רבוי הנס ירבה הניכוי מזכיות, אלא ודאי לא יש ניכוי זכיות כלל, ולכן מה אכפת לה ברבוי הנס, דאם לא כן היה לה תרעומת בזה:

ובזה יובן עוד דקדוק אחר, דבתו קראתו חלא שהוא לשון תרגום, ורבי חנינא בן דוסא קראו חומץ בלשון המקרא, שאמר יאמר לחומץ וידלוק. ונראה לי בס"ד, דמספר שמן יתר על מספר חומץ מספר מו"ר, שהוא שם החסד הנקרא מור בסוד מור וקציעה וכו', והיינו לומר שנוסף על מספר חומץ מספר מור שהוא חסד, ונעשה החומץ מספר שמן, ונרמז בזה כי הנס הזה נעשה להם בתורת חסד, שאין מנכין מזכיות בעבורו:

9. ספר פרי צדיק לחנוכה - אות יד

שהרואה חנינא חנניה יוחנן נסי נסים נעשה לו ופירש"י נונין הרבה נסים הרבה ויש להבין לשון נסי נסים. אך הענין דאיתא בר' חנינא בן דוסא (בתענית שם) ... ולכאורה הא אין נהנין ממעשה נסים כמו שאמרו בגמרא שם ועל כל פנים אין לבקש על נס שמנכין לו מזכיותיו (כמו שאמרו שם כ ע"ב) ולמה ביקש ר' חנינא בן דוסא על מעשה נסים. אמנם ר' חנינא בן דוסא שהיה נפש חנינא בדורו שהכיר שהכל מהשם יתברך שחונן לא היה אצלו שייכות למעשה נסים כלל. שזה רק מי שמורגל בטבע כמונו וכשרואה דבר היוצא מהטבע הוא נס. כמו אצלינו שנראה מה ששמן דולק הוא בטבע ושידלוק חומץ הוא נס. מה שאין כן ר' חנינא בן דוסא הכיר מפורש שהכל מהשם יתברך ומה שהשמן דולק הוא גם בנס ממעשה השם יתברך והוא יאמר לחומץ וידלוק והכל אחד. ועל זה רומז מה שכתבו בספרים אלה"ם גימטריא הטב"ע. שהוא שאף מה שנראה לעין שמתנהג בטבע הוא גם כן רק מעשה אלקים שהוא בעל הכחות כולם. וזהו נסי נסים נעשה לו שיכיר שהכל נסים. ומה שמכירין הכל שהוא בנס הוא נסי נסים. ועל זה מורה שמות חנינה חנניה יוחנן. וזה ענין מה שאמרו (שבת לא.) אמנות זה סדר זרעים וכתבו תוספות מירושלמי (וכ"ה שוח"ט תהלים יט) שמאמין בחי העולמים וזוירע. והיינו שהאומות זורעין וסוברין שמצמיח בטבע וישראל מאמינים בחי העולמים שהוא מצמיח. ויש לומר שזה שאומרים בברכת הודאה ועל נסוך שבכל יום עמנו מפני שבאמת הכל נסים. ואומרים זה בברכה שכנגד הוד דרגא דאהרן. שבו נאמר גם כן ונחננו מה הוא שורש תורה שבעל פה שעליה אמרו ביהוד שנמשלה למים שמניחין מקום גבוה והולך למקום נמוך (תענית ז.) ומי שיש בו שורש השפלות מכיר שהכל בא בנס מהשם יתברך. וכן מזכירין בברכה זו נס חנוכה שנעשה על ידי ההכרה שהכל מהשם יתברך. דאם לא כן איד היו נכנסים ה' אנשים ללחום נגד עם רב כיונים שמשלו בכל העולם אן. ואף בחנניה מישאל ועזריה מצינו שאמר להם יחזקאל מקובל אני מישעיה רבי חבי כמעט רגע וגו' (כמו שאמרו שיר השירים רבה פר' ז פ"ח) והם רצו לקדש שם שמים ולא לצאת למלחמה. והחשמונאים שיצאו למלחמה בודאי אין מקום למלחמה כזו במתי מעט. רק מפני שהופיע בהם אז מדרגה זו שידעו שהכל בנס כענין מה שאמר ר' חנינא בן דוסא מי שאמר לשמן וידלוק כו', שהכל יד ה' עושה ואין שום דבר בטבע. ומי שיתן כח לגבורי מלחמה המרובים לכבוש אין מעצור לו להושיע גם למתי מספר וכמו שמורה שם יוחנן על נסי נסים כאמור:

10. ספר אור החמה

ובגב'ו"א מק' דאין נהיית האשה מהקורות והא אין נהנין ממעשה נסים, והנה מהרש"א בקידושין כ"ט כתב על מעשה דרב אדא ז"א שאמר והתרעם על שסכנו אותו להכניס נמקום המזיק, וכתב מהרש"א דהא דאז"י לא חש לזה שמנכין לו מזכיותיו משום דנס שנעשה ע"י חפלת הדיק לא חשיב נס שמנכין לו, וא"כ ה"נ לל"ק נעשה כאן ע"י חפלתו וזהו לשון הברייתא ואמרו לי בית זה שקירה רחב"ד נתפלתו ללכך הוסיפו נתפלתו לומר ללכך משתמשים בבית הזה משום דנעשה ע"י חפלת הדיק, ואפילו אם נאמר דאינו דומה לדהתם ששם ה' מזיק רוחני ולכך כשהדיק מתפלל אינו מנקש במיוחד על המזיק הזה שלא יזיקנו אלא שמתפלל שכל הרשעה כולה תאבד וממילא דאין תקומה למזיק נמקום הזה וכלל כריעה שממליך את הקב"ה נחרי

11. גבורת ארי על תענית דף כה/א

אמר איכו נימטו כשורידך, קשה לי הא אין ראוי להנות ממעשה נסים כדאמרינן לעיל (כד, ב) גבי חזאי כו' והוי סמידא דאמר להו רב מרי מהא לא תזבנון דמעשה נסים הוא והכי נמי פירש רש"י גבי אכלבא דאלעזר דנתמלא חיטי על ידי נס דאמר לבתו הרי הן הקדש עליך משום דאסור להנות ממעשה נסים, והכי נמי אמרינן בסמוך גבי נר של חומץ שנתחלף בשל שמן שהיה דולק עד שהביא ממנו אור להבדלה הדליקו ממנו נר להנות בו ונר של מעשה נסים כיבה. ויש לומר דודאי למי שנעשה הנס בשבילו אינו מן הראוי שיהנה ממעשה הנס וכל הני בשבילן ובזכותן נעשה הנס דחלא הוי סמידא בזכות הציבור נעשה הנס וכן כולן. אבל ההיא דכשורי לא נעשה הנס בשביל איכו אלא בשביל רבי חנינא שפיר דמי לאיכי ליהנות ממנו:

12. ספר בניהו בן יהוידע על תענית דף כה/א

והנה הגאון גבורת ארי הקשה, והלא אין נהנין ממעשה נסים. כמו שאמרו לעיל [כ"ד ע"ב] גבי הקמח דאמר להם רב מרי לא תזבנון מיניה, ואיך רבי חנינא בן דוסא עשה שתהנה זאת ממעשה נסים, ע"ש. ונראה לי בס"ד התם הנאה הנכנסת לגוף דהיא הנאת אכילה, משא"כ כאן דהיא הנאה חיצונית, ולא עוד אלא דהנס הוא במכשירין של ההנאה, כי ההנאה היא בתקרה, ואלו הכשורי הם מעמידין של התקרה, ולכך לא חש בזה משום הנאת מעשה נסים. ועוד התם לא היה במעשה הנס קדוש השם, דאין העולם יודעין ורואין דנהפך החול לקמח, ורק רב מרי ידע זה מכה קדושתו שזכה לראות הנס, אבל כאן נעשה קדוש השם דנראה הנס לעיני הכל, וכיון דנעשה בנס זה קדוש השם שרי ליהנות ממעשה הנס הזה. ובזה יובן הטעם שסמך למאמר זה המאמר של פלימו שמגיד שנשאר זכר הנס הזה אחר כמה דורות. והטעם שהיו אמה לכאן ואמה לכאן לרמוז שהיה הנס בזכות התורה של רבי חנינא בן דוסא, שהיה עוסק בששה סדרים בנגלה, ובששה סדרים בנסתר, והאמה היא ששה טפחים. גם אמה אותיות מאה, ושתי פעמים אמה הוא שתי פעמים מאה, רמז לסוד מה שאמר הכתוב [שיר השירים ח' י"ב] האלף לך שלמה, ומאתים לנוטרים את פריו, מאן נוטרים את פריו רבנו:

13. ילקוט ישעיהו

עם הבעלים, לא חשש. ואין להקשות היכי קאמר אי מפסדן ליכלינהו דובי, והכניסם בספק איבוד, דכיון שר"ח קנה אותם להנאת הבעלים ולעשות חסד עמם, היה בטוח שלא תצא תקלה מתחת ידו. ומטעם זה לא חשש לקנות בהמה דקה בא"י, לפי שהיה בטוח שלא יפסידו זרעים של אחרים, כמו שהיה אח"כ שאמר אי מפסדי וכו', עכ"ל.

ובע"י ל"ג מורחב"ד מהיכא וכו' עד והן הן וכו'. ומביא משם תוס', וז"ל: הוה ליה הנך עיזי, אמרו הגאונים מציאה היו לו, ולא נודע להבעלים, והיה שומר אבידה, והטעם שאמרו כן, משום דאמרי' לעיל: דיו בקב חרובין, אלמא דלא הוה ליה מידי אחרינא, עכ"ל. והיינו שלא גרסו הגאונים ורחב"ד מהיכא וכו', אלא שהעזים עצמן מצא רחב"ד, א"כ ניחא שהרי הוא לא קנאם.

וקנה כדמיהם עזים. ק"ל, הרי אסור לגדלן אפילו בבית, ואפילו אינן שלו כמ"ש בתוס' (ב"ק כט, ב ד"ה אין מגדלין), ואפילו לקשור בכרעי המיטה אסור כדאמרינן (שם פ, א), וא"כ וכי אם התרנגולים הפריעו לו, יעבור על תקנת חכמים.

וראיתי בהרי"ף שתירץ: ושמא י"ל, הא דאין מגדלין בהמה דקה בא"י הוא לגדל ולדות, אבל הכא שקנה עזים שכבר היו מגודלים ביד אחרים, ובדעתו היה לעשות חסד

14. גבורת ארי על תענית דף כה/א

אמר רב פנחס מעשה ועבר אדם אחד כו', קשה לי אכתי תקשה אטו משום הכי דהיה דמיו בידה עבר על דברי חכמים שאמרו אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל, ועוד הא אפשר לקנות דבר אחר בדמי אבידה, ומצאתי כתוב שפירשו התוס' הוה ליה הני עיזי אמרו הגאונים מציאה היה ולא נודע לבעלים והוה ליה שומר אבידה, והטעם שאמרו כן משום דאמרינן לעיל די לו בקב חרובין אלמא דלא היה לו מידי אלו דברי התוס', משמע דלא גרסינן בגמרא את כל זה מורכי חנינא מהיכא הוה לו עיזי עד והן הן עיזי דאייתי דובי בקרנייהו. וכי תימא אכתי תקשה כיון דאין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל הוה ליה למכור העזים ולא לעבור על דברי חכמים, אע"ג דתניא בפרק ב' דבבא מציעא (כה, ב) כל דבר שעושה ואוכל כגון פרה וחמור מטפל בהן עד י"ב חודש מכאן ואילך שם דמיהן ומניחן, ואמרינן התם תרנגולת כבהמה גסה מפני שמטלת ביצים וא"כ איכא למימר דהעזים נמי דינא הכי דמטפל בהן שנים עשר חודש מפני שחולבות, ואיכא למימר דבמקום מצוה דהשבת

אבידה לא גזרו רבנן ומותר למוצא לגדל בהמה דקה כל זמן שמחויב לטפל בה, דאין זה נראה דאין יפה כח המוצא מכה הבעלים עצמן. ונראה לי דרבי חנינא גדל להני עיזי במדבר או ביער דשרי וכדתנן בפ"ז דבבא קמא (עט, ב) אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל אבל מגדלין בסוריא ובמדברות של ארץ ישראל, ובגמרא תניא אבל מגדלין בחורשין פירוש ביערות שבארץ ישראל:

15. מהרש"א על תענית דף כה/א

אפשר דמתיליד בשעתא דמזוני כו'. כמ"ש מזל שעה גורם דהיינו שעת הלידה וכמ"ש חיי ובני ומזוני לאו בזכותא חליא מלתא אלא במזלא גם שאפשר לבטל המזל כמ"ש פרק בתרא דשבת מכל מקום מנכין לאדם מזכיותיו וזה שאמר בהאי אגרא דאמרת לא בעינא ר"ל דלא בעינא ליטול משכר בהאי עלמא יהיבנא לך שכרך משלם לעלמא דאתי. י"ג נהרות דאפרסמון כו' מדמה תענוגי עוה"ב בעולם הנשמות לאפרסמון שהוא מלתא דריחני שהוא החוש הקרוב לדבר רוחני כמ"ש כל הנשמה תהלל י-ה איזה דבר שהנשמה נהנה בו הוי אומר זה הריח ...

16. ילקוט ישעיהו

אלא שזה מעביר על מידותיו וכו'. כתב החכמת מנוח: שמעתי כי בספר בית אלוקים מקשה: א"כ מטעם שמעביר על מידותיו גדול ממנו, ולמה אמר ולא מפני שזה גדול מזה.

ומתוך שכל המצוות שעשה ר"ע, עשה ר"א כמותו, אלא שר"א היה בטבע ובתאוה מוכן לעשות צדקה, ולא הצטער על עשיית המצוות, ועשה כפי מדותיו. אבל ר"ע בטבעו ובתאוותו היה נוטה שלא לעשות המצוות, והוא כבש את יצרו ועשה על כרחו, ונצטער במה שעשה היפך ממדותיו (המוחלטים מאביו), ולכך נקרא מעביר על מידותיו, עכ"ל (ספר בית אלוקים). וי"ל שר"א קיים כל התורה כולה כמו ר"ע, אלא שר"ע הורגל לעשות כמה דברים לפני משורת הדין, עם שאיננו חובה ולא מנהג, מ"מ לעשותן יתרה עשה, ולכך נקרא מעביר על מדותיו, לשון העברה ולשון מפעיל, כלומר, שהמדה היא פחותה ממה שעשה הוא, דרך משל כמודד ומוסיף על מדת הארץ או מדת הלח והיבש, ואמר לא שזה גדול מזה, מצד שזה קיים כל התורה, וזה לא קיים הכל, אלא כל אחד קיים הכל, אלא שזה מעביר וכו' ר"ל שזה עשה יותר ממה שנצטווה, עכ"ל.

ובספר אור ישראל (להגה"צ ר"י סאלאנטער זצ"ל, סי' כח) כתב לתרץ, וזהו תמצית דבריו: דהנה אמרינן בשבת (ל. ב): ת"ר לעולם יהא אדם ענוותן כהלל, ואל יהא קפדן כשמאי. והנה העולם חושבין שמעלת הלל היא יותר גדולה משמאי, שהרי ידוע מעלות הענוה וגירעון

הקפדנות. אכן, באמת שלא כך הוא, אלא שניהם עבדו את ד', כל אחד לפי שיטתו, דשמאי סבר שלכבוד התורה צריך להתנהג במידת הקפדנות, אבל לא היה בטבעו ח"ו קפדן. אך מ"מ הלכה היא כהלל, שהרי לשון הגמ' היא 'לעולם היא ענותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי'. והנה ר"א היה מתלמידיו של שמאי (עי' שבת קל, ב דר"א שמותי הוא, ועיי"ש ברש"י ובתוס'), ולכן סבר כשיטתו דלכבוד התורה צריך להיות קפדן, ולא להיות מעביר על מידותיו. משא"כ ר"ע היה מתלמידיו של הלל, ולכן סבר כשיטתו. אכן שניהם היו בטבען צדיקים, להעביר על מידותיהן, ורק לכבוד התורה הקפיד ר"א. אכן אמרינן בשבת (קנא, ב): כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים. והיינו שהקב"ה מתנהג עמו מדה כנגד מדה, וא"כ בשעה שמתפללין על צרת ציבור, היינו שהקב"ה ימחול לבניו להעביר את פשעיהם, צריך גם הבעל תפילה להיות בשיטת מעביר על מידותיו, לכן קראה הבת קול, לא מפני שזה גדול מזה, שהרי לשניהם מזומן שכרן, שהרי לשם שמים נתכוונו, אך מ"מ לפי שיטת ר"א לא היה צריך להיענות, ולכן נענה ר"ע כפי שיטתו.

17. קובץ אור ישראל ניסן תשס"ו-הלכה כבית שמאי לעתיד לבוא- אלו ואלו דברי אלקים חיים

מדת רבי אליעזר ומדת רבי עקיבא

האפשרות להתנהג עם העולם במדת החסד ומדת הדין ביחד קיימת גם באנשי בשר ודם. יש לאדם האפשרות להתנהג עם הבריות במדת החסד, ויש לאדם האפשרות להתנהג עם הבריות במדת הדין. ויש גם האפשרות להרכיב שני המדות ולהתנהג במדת החסד באופנים שונים, ובמדת הדין באופנים אחרים.

בגמ' (תענית כה:) מבואר שרבי עקיבא ורבי אליעזר, שני תנאים, היו להם מידות שונות בנוגע לצירוף מדת החסד עם מדת הדין. בגמ' איתא "שוב מעשה ברבי אליעזר שירד לפני התיבה [להתפלל על הגשמים] ואמר עשרים וארבע ברכות ולא נענה ירד רבי עקיבא אחריו ואמר אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה אבינו מלכנו למענך רחם עלינו וירדו גשמים הוו מרנני רבנן יצתה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה מעביר על מידותיו וזה אינו מעביר על מידותיו." הרי שר"א התפלל כ"ד ברכות בעד הגשמים ולא נענה, ור"ע התפלל רק תפילה קצרה ונענה, וירדו גשמים. הרבנים חשבו שהטעם שר"ע נענה ולא ר"א היה משום גדלות ר"ע. לכן יצתה בת קול ואמרה "לא מפני שגדול וכו'."

ועיין בחכמת מנוח (שם) שהביא קושיא בשם הבית אלקים, אם ר"ע היה מעביר על מידותיו ור"א לא היה מעביר על מידותיו, א"כ ר"ע גדול מר"א, שמה שהוא מעביר על מידותיו מביא אותו לדרגה גבוהה מר"א אף אם הם באמת שווים בשאר דברים. א"כ למה אמרה הבת קול לא מפני שזה גדול מזה, הרי ר"ע היה גדול מר"א. והבית אלקים תירץ שר"א היה בטבעו לקיים המצוות, אבל ר"ע היה בטבעו לקיים את המצוות. לכן ר"ע שהיה "מעביר על מידותיו", היינו שהלך כנגד טבעו, וזה שתפילותיו נתקבלו, אע"פ שלא היה גדול מר"א.

והחכמת מנוח בעצמו תירץ שבאמת ר"ע ור"א היו שווים בקיום המצוות, ואף בטבעם היו שווים. אך ר"ע היה עושה לפניו משורת הדין, ולכן היה נקרא מעביר על מידותיו, כמו כף המודד, שכשממלאו יותר ממה שיכול לקבל הרי זה עובר על המדה ונשפך. כמו כן ר"ע, שהיה מלא מצוות, אלא שהיה מעביר על מידותיו ועשה יותר ממה שהיה צריך, ובזכות זו נתקבלו תפילותיו.

אמנם, הקושיא חוזרת למקומה. אם ר"ע היה מתגבר על יצרו יותר, כהבית אלקים, או היה עושה לפנים משורת הדין, כהחכמת מנוח, היה ראוי לקרוא לר"ע גדול מר"א מטעמים אלו, ולמה אמרה הבת קול לא מפני שזה גדול מזה.

ובאור ישראל (להרב ישראל סלנטר ס' כח) תירץ באופן אחר. ר"א ור"ע היו הולכים בשיטת רבותיהם: ב"ש וב"ה. ר"א היה מתלמידי ב"ש, ור"ע היה מתלמידי ב"ה. מחלוקת ב"ש וב"ה לא היתה מחלוקת בהנהגת האדם אלא מחלוקת בהשקפה.

בשבת (לא.) איתא:

תנו רבנן מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי אמר לו כמה תורות יש לכם אמר לו שתים תורה שבכתב ותורה שבעל פה אמר לו שבכתב אני מאמינך ושבועל פה איני מאמינך גיירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב גער בו והוציאו בנזיפה בא לפני הלל גייריה... שוב מעשה בנכרי אחד שהיה עובר אחורי בית המדרש ושמע קול סופר שהיה אומר ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד אמר הללו למי אמרו לו לכהן גדול אמר אותו נכרי בעצמו אלך ואתגיייר בשביל שישמוני כהן גדול בא לפני שמאי אמר ליה גיירני על מנת שתשימני כהן גדול דחפו באמת הבנין שבידו בא לפני הלל גייריה... שוב מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי אמר לו גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת דחפו באמת הבנין שבידו בא לפני הלל גייריה... לימים נזדווגו שלשתן למקום אחד אמרו קפדנותו של שמאי בקשה לטורדנו מן העולם ענוותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה.

ומבואר שבאו ג' גרים שרצו לגייר בתנאים מסויימים, ושמאי היה קפדן מאד כלפי הגויים האלו. אך הלל קבל אותם בסבר פנים יפות וגייר אותם. ומשמע שמדתו של שמאי היתה להיות קפדן, ההיפך מהלל שמדתו היתה לקבל את כל האדם בסבר פנים יפות. אך באבות (א:טו) תנן "שמאי אומר עשה תורתך קבע אמור מעט ועשה הרבה והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות." וקשה, הלוא שמאי היה הקפדן כמבואר מהמעשה עם הגרים, ואיך אמר הוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות, הלוא זה היפך ממדתו.

והסביר האור ישראל ששמאי היה קפדן בעניני כבוד התורה, ולפי דעתו, מדה זו עדיפה ממדת קבלת פנים בסבר פנים יפות. לכן, אף ששמאי היה מכיר החשיבות של קבלת פנים בסבר פנים יפות, כשבא אחד לזלזל את התורה, מדת כבוד התורה מתגבר. ולכן שמאי היה מקפיד מאד על גויים הללו. אף ששמאי סבר שצריך לקבל את כל האדם בסבר פנים יפות, זהו דוקא כשאין באים לזלזל את התורה. אבל אלו שבאו לזלזל את התורה, הקפיד עליהם שמאי במאד מאד. אך שיטת הלל היתה, שמדת קבלת פנים בסבר פנים מתגבר בכל מקום ובכל זמן אפי' על מדת כבוד התורה, ולכן הלל קבל אותם האנשים, אע"פ שבאו לזלזל את התורה.

ונראה, שמצינו בר"א אותה ההשקפה שמצינו בשמאי רבו. מצד אחד, בביצה (טו:) מבואר שר"א היה מקפיד על תלמידיו שיצאו מהשיעור שלו ביו"ט. עוד מבואר בעירובין (גס.) שהיה מקפיד מאד על תלמיד שהורה הלכה בפניו. הרי שר"א היה מקפיד מאד ולכאורה לא היה מתנהג במדת החסד. מצד השני, באבות (ב:) תנן "רבי אליעזר אומר יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך ואל תהי נוח לכעוס." ואיך אפשר שר"א שהקפיד מאד על תלמידיו אמר "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך ואל תהי נוח לכעוס", הלוא זה ההיפך ממה שעשה עם תלמידיו. ויישוב הדברים נמצאים בסוף המש' "והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף וכל דבריהם כגחלי אש". ר"ל, שר"א דורש שיהא לכל אדם פחד בפני תלמידי חכמים. והיישוב הוא, שלר"א יש לו אותה ההשקפה של שמאי. כבוד התורה היא המדה החשובה מאד ודוחה מדת "נוחיות". ומכיון שהמדה החשובה מאד היא מדת כבוד חכמים וכבוד התורה, לכן צריך שיהיה לאדם פחד בפני תלמידי חכמים. ומטעם זה הקפיד ר"א מאד על תלמידיו כשלא נהגו כבוד לתורה וכבוד לחכמים. אבל, במקום שאין בזיון לכבוד התורה ולכבוד חכמים צריך שיהא "כבוד חברך חביב עליך כשלך ואל תהי נוח לכעוס."

אך עדיין צריך ביאור, למה זכה ר"ע שהקב"ה קבל תפילותיו דוקא משום שהיה מעביר על מדותיו. ואיך יודעים לפי הסבר זה שלא היה זוכה משום שהיה גדול מר"א.

18. ספר פסקי תשובות [ח"ו ע' קצט]

✓ תפלה על החולה ובקשת צרכים
פרטיים בר"ה ויוה"כ, וכשחל בשבת
ז. סעי' ד', שו"ע: יש נוהגים להתפלל בר"ה

ויהי"כ בכריעה וכו', לפי שאנו תלויים בדין לפיכך יכוון להתפלל באימה ויראה (מ"ב סק"ג). ומטעם זה מותר²¹ וראוי להתפלל על החולים בר"ה ויהי"כ ואף כשחלים בשבת, וכמו"כ מותר²² לבקש כתפלות כימים אלו כל הבקשות הפרטיות והכלליות, לפי שימים אלו הוקבעו לבקשות ותחנונים מלפני מ"ה הקב"ה היושב בכסא דין, ואין²³ לחשוש משום איסור בקשת רחמים ושאלת צרכיו בשבת ויו"ט (וע"ע סי' תקפ"ד אות ב').

ז"ל אמר בשמחה ובצהלה בין בריה בין ביה"כ. ²¹ מט"א סי' תקפ"ד סעי' ב"ה, ועיי"ש שמטעם זה אין צריך להזכיר בשעת אמירת הימי שבירך שבת היא מלזעוק וכו' או יו"ט הוא מלזעוק, (וצ"ע מהא דסי' תקפ"ד סעי' א' וסי' תרי"ט סעי' ג' דאסרו לומר אבינו מלכנו בריה ויהי"כ שחלים בשבת, ובמ"א בשם פוסקים הטעם משום איסור שאלת צרכיו בשבת, וצ"ל דשאני תפלת אבינו מלכנו שהוקבעה במיוחד כתפלה בתעניות בעת צרה כדאיתא בתענית דף ב"ה ע"ב ונתקנה לפי הסדר די"ח ברכות דשמו"ע (וכמ"ש הלבוש הו"ד במ"א סק"ג), משאי"כ שאר בקשות פרטיות, וכדאי איתא בשו"ע סי' תרי"ט שם ששאר סליחות ותחנונים אומרים אף כשחל בשבת, ושורר בשו"ת או נדברו חידושי סי' כ"א בענין זה וגמי מסיק להתיירא ובפרט בבקשות ותפלות על להבא, וכ"ש בענינים רוחניים דליכא חשש כלל אף בשבת סתמא, ובלקוטי מהרי"ח יו"ט סדר קריה"ת כותב שאפשר לומר שבת היא מלזעוק. ²² אורחות רבנו ח"ב עמ' קפ"א בשם הגר"ח שליט"א בשם החזו"א זצ"ל. ובשמו"ע יבקש צרכיו הפרטיים בסוף התפלה אחרי יהיו לרצון הראשון קודם יהיו לרצון השני כמבואר במ"ב סו"י קכ"ב. ²³ כנ"ל בשם מטה אפרים.

19. ילקוט ישעיהו

תנו לו ואל אשמע קולו. הוא על דרך מ"ד ביומא (ע"ה, א): ונחש עפר לחמו ישעיה סה, כה) וכו'. תניא אמר ר' יוסי בא וראה וכו' קלל את הנחש, עולה לגג מזונותיו עמו, יורד למטה מזונותיו עמו. ומקשים א"כ מה קללה היא זו, הרי ברכה היא. וכן מקשה בספר פרדס יוסף על הפסוק ועפר תאכל כל ימי חייו (בראשית ג, יד), אם זה טבעו, הוא כבשר וירקות, א"כ יש לו מן המוכן. ומביא בשם החידושי הר"ם ז"ל, דהקללה היתה שלא יהיה להנחש שום חיבור עם הקדושה, כמ"ש (תהלים קד, כא): הכפירים שואגים לטרף ולבקש מקל אכלם. והקב"ה אמר להנחש, הא לך מאכלך והלוך מאתי, ואין לך עמי שום התחנתות וקישור, עכ"ל (ועיי' ברי"ה אמר משיב וכו').

20. ילקוט ישעיהו

אמר משיב הרוח וכו'. והוא ע"פ המקרא (ישעיה סה, כד): והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע. ולכאורה לא שייך ענייה קודם קריאה, אבל הוא ע"ז הדרך, כי קודם כל תפילה ובקשת רחמים, צריך לסדר תחילה שבחו של מקום ב"ה, והשבת הגדול הוא, כאשר יענו בשעת הזכרת שבחו ית', קודם ריבוי תחנונים. וחש"ג, והיה טרם יקראו בתפילה ובתחנונים, ואני אענה, כי עוד הם מדברים לפני ומספרים גבורותי, אני שומע. קרן אורה.

21. ספר בניהו בן יהוידע על תענית דף כו/א

אלא על נפש שבעה וכרס מלאה. נראה לי בס"ד נפש שבעה מן בירור ניצוצות הקדושה שנעשה ע"י ברכות האכילה, ומן האכילה עצמה, וכרס מלאה הנאה גשמית של אכילה, שהיא הנאת הגוף: